

دانشگاه علوم پزشکی تهران

دانشکده بهداشت

پایان نامه

برای دریافت درجه فوق لیسانس (کارشناسی ارشد)

(M . S . P . H .)

د رشته

علوم بهداشتی در تغذیه

موضوع

بررسی وضع ریبوفلاوین کودکان ۶-۶ ماهه روستاهای شهرستان

سیرجان

براهنمائی

استاد گرامی سرکار خانم دکتر زهرا پورا نصاری

نگارش: زهرا معمارنژاد

سال تحصیلی ۶۶-۱۳۶۵

۱۰۲۹۲

تقدیم به عزیزانم ، به همه آنهایی که مرا در تحصیل علم تشویق نمودند . . .

به پدر و مادر عالیقدرم که با فداکاری بیحد ، طی مراحل تحصیلی
را برایم تسهیل نمودند .

و به شوهرم ، که با لطف و گذشت ، یاریم کرد و در پردازش داده ها
با استفاده از کامپیوتر زحمات فراوانی را متحمل گردید .

بدینوسیله مراتب قدردانی و سپاس خود را به حضور استـ
ارجمند سرکار خانم دکتر زهرا پورانصاری به سبب راهنمایی در
تنظیم و تدوین این پایان نامه ، تقدیم میدارم .

و از جناب آقای دکتر فیروز آزرندگان که محاسبات و تجزیه و تحلیل های
آماري با راهنمایی های ایشان انجام پذیرفت ، صمیمانه سپاسگزارم .

همچنین مراتب تشکر و قدردانی خود را به حضور اساتید محترم گروه تغذیه جناب آقای دکتر فریدون سیاس (مسئول اجرایی طرح) که آزمایشگاه بیوشیمیایی و استخراج داده‌ها تحت راهنمایی های ایشان صورت گرفته است .

و جناب آقای دکتر ابوالقاسم جزایری که راهنمایی های بی‌دریغ ایشان راه گشایم بوده است تقدیم می‌دارم .

و نیز بدینوسیله از هیئت محترم قضات و کلیه اساتید و کارکنان دانشکده بهداشت که در طول تحصیل از راهنمایی های آنان برخوردار بوده‌ام، عمیانه تشکر و سپاسگزاری مینمایم .

الف

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱	
۴	فصل اول : آشنائی باریبوفلاوین
۴	۱- تاریخچه
۵	۲- خواص شیمیائی ریبوفلاوین
۶	۳- متابولیسم ریبوفلاوین
۶	۳-۱- جذب
۷	۳-۲- حمل و انتقال
۷	۳-۳- انباشت و ذخیره بافتی
۸	۳-۴- متابولیسم
۸	۳-۵- دفع
۹	۳-۶- کارکرد بیوشیمیائی
۱۰	۴- نیازمندی تغذیه ای ریبوفلاوین
۱۱	۵- منابع غذایی
۱۲	۶- علائم بالینی کمبود ریبوفلاوین
۱۵	۷- اثر کمبود ریبوفلاوین بر متابولیسم
۱۵	۸- عواملی که بروز این ویتامین موثرند
۲۲	۹- مسمومیت و خطر دوزهای زیاد
۲۲	۱۰- روشهای ارزشیابی تغذیه ای ریبوفلاوین

صفحه	عنوان
۲۶	فصل دوم : بررسیهای انجام شده در جوامع مختلف
۴۰	فصل سوم : روشها و جامعه مورد بررسی
۴۰	۱- روشهای ارزشیابی وضع تغذیه در جامعه
۴۳	۲- هدف از انجام این بررسی
۴۶	۳- آشنائی با شهرستان سیرجان
۵۰	۴- مواد وسایل و روشها
۵۰	۴-۱- روش تحقیق
۵۱	۴-۲- تهیه پرسشنامهها
۵۳	۴-۳- طریقه نمونه گیری و انتخاب محل مورد بررسی
۵۴	۴-۴- جمعیت مورد بررسی
۵۴	۴-۵- مطالعه مقدماتی
۵۵	۴-۶- تعیین اعضا و فعالیت تیم صحرائی
۵۶	۴-۷- تعیین نمونه و اطلاعات مورد لزوم
۵۶	الف - روش جمع آوری و آماده کردن نمونه مواد محل
۵۷	ب - پرسشنامه ۲۴ ساعت یادآمد خوراک
۵۹	ج - پرسشنامه معاینات بالینی
۵۹	و- اندازه گیری ریپوفلاوین درادرار به روش فلورومتري
۶۲	ه - اندازه گیری مقدار کراتینین درادرار
۶۳	۴-۸- نحوه تقسیم بندی گروهها و روشهای آماری مورد استفاده

صفحه	عنوان
۶۵	فصل چهارم : یافته ها
۱۶۶	فصل پنجم : بحث و نتیجه گیری
۲۱۲	خلاصه به زبان فارسی
۲۱۳	خلاصه به زبان انگلیسی
۲۱۶	منابع انگلیسی
۲۲۴	منابع فارسی
۲۲۷	جد اول ضمیمه

بسم الله هو الولی الحمید

مقدمه

سپاس بیکران حضرت احدیت جل وعلی راست که نعمت علم را آفرید و
بریندگان خود سعادت تحصیل و معرفت آنرا عنایت فرمود ، و سلام
بر خاتم انبیا^ص محمد مصطفی^ص و امیر مومنان علی مرتضی^ع و ائمه
اطهار سلام الله علیهم اجمعین و بر اولیا^ص خاص آنان باد .

مجموعه‌ای را که ملاحظه می‌نمائید ، " بررسی وضع ریبوفلاوین
(ویتامین B₂) کودکان ۶-۶ ماهه روستاهای شهرستان سیرجان
می باشد که به منظور تهیه پایان نامه فوق لیسانس تدوین گردیده
است .

ریبوفلاوین یکی از ویتامین های گروه B بوده که نقش بسیار مهم و حساسی
را در عمل اکسیداسیون و احیاء مواد انرژی زا بعهده^د دارد (۹ ، ۱۲ ، ۲۵ ،
۶۲) . بر اساس بررسیهای خورالی^{*} و بیوشیمیائی که تاکنون در نقاط
مختلف دنیا انجام گرفته ، کمبود این ویتامین یکی از مشکلات
تغذیه‌ای در جهان بوده و بویژه در کشورهای در حال رشد یکی
از گسترده ترین وضعیتهای تغذیه‌ای را تشکیل میدهد . (۱۰ ، ۳۱)

* بررسیهای رژیم غذایی

مطالعات متعددی کمبود این ویتامین را در گروههای آسیب پذیر
 بررسی نموده (۳۱) و شیوع آنها در نقاط مختلف جهان از جمله در کشورهای
 امریکای لاتین ، آسیا و آفریقا گزارش کرده است (۱۷) .

در ایران طبق بررسیهایی که از سال ۱۳۴۲ بر روی مصرف مواد غذایی
 مردم استانهای مختلف انجام گرفته ، شواهدی را دال بر شیوع این کمبود در
 گروههای سنی و جنسی مختلف ارائه نموده است (۵۳) .

بدلیل اینکه ، بررسیهایی که تاکنون در ایران صورت گرفته ، بندرت وضوح
 ریپوفلاوین را در گروه سنی ۶-۶ ماهه ارزیابی نموده است و به لحاظ اهمیت
 خاص این گروه سنی و اهمیت ریپوفلاوین در رشد کودکان ، و از آنجاکه کمبود
 این ویتامین با کمبود سایر مواد مغذی همراه است (۳۴) ، بنابراین ارزیابی
 وضع ریپوفلاوین و میزان شیوع کمبود آن در بین کودکان کشورمان از اهمیت
 ویژه‌ای برخوردار بوده و شاخص مناسبی جهت تعیین وضعیت تغذیه‌ای آنان
 می باشد . بخصوص که وجود کودکانی با رشد کافی دلیل سلامت یک جامعه
 است .

لذا انجام بررسی حاضر زمینه‌ای برای انجام این بررسی در گروه سنی
 مورد نظر در سالهای بعد گشته و داده‌های آن بعنوان یک خط مبنای
 جهت مقایسه با وضعیت تغذیه‌ای این گروه سنی در نقاط مختلف و بررسی
 تغییرات تغذیه‌ای آنان در این منطقه مورد استفاده واقع خواهد شد .
 بویژه که این شهرستان بعنوان شهرستان نمونه جهت اجرای طرح ارائه

خدمات بهداشتی درمانی انتخاب گردیده و نتایج این بررسی در واقع بیان کننده وضع تغذیه فعلی کودکان روستاهای سیرجان بوده و جهت برنامه ریزیهای بهداشتی و تغذیه‌ای و ارزیابی کارآئی سیستم ارائه خدمات بهداشتی، درمانی در سالهای بعد سودمند خواهد بود.

در این بررسی، با استفاده از روشهای اندازه‌گیری بیوشیمیائی، خوراک‌شناسی و معاینات بالینی، سعی شده است تا میزان شیوع کمبود ریبوفلاوین در بین کودکان ۶-۶ ماهه شهرستان سیرجان به تفکیک گروه سنی، جنس و دوگروه مورد ارزیابی قرار داده شود.

لازم به توضیح است که راهنمایی این رساله را در ابتدا، جناب آقای دکتر فریدون سیاسی بعهده داشتند و کلیه آزمایشها و استخراج اطلاعات مربوط به دریافت خوراک* تحت نظر و با راهنمایی‌های ایشان صورت پذیرفته است. لیکن بدلیل مسافرت ایشان به خارج از کشور، راهنمایی پایان‌نامه اینجانب را سرکار خانم دکتر پورانصاری بعهده گرفتند.

کلیه محاسبات و تجزیه و تحلیل‌های آماری تحت راهنمایی‌های استاد محترم جناب آقای دکتر فیروز آزرده‌گان انجام شده است.

فصل اول

آشنائی باریبوفلاوین

۱- تاریخچه

ریبوفلاوین که بنام ویتامین B₂ ، ویتامین G و آنزیم زرد هم خوانسده میشود ابتدا در سال ۱۸۷۹ بوسیله Blythe کشف شد این محقق از آب پنیر پیگمان زرد رنگی را استخراج کرد و نام آنرا "لاکتوکروم" نهاد (۶۲۵۵) در سال ۱۹۲۶ ، هندریج و اسمیت ، مشاهده کردند که مخمر بعد از ۶ ساعت حرارت دیدن در اتوکلاو ، خاصیت آنتی پیری آن از بین رفته، ولی هنوز عاملی در آن وجود دارد که به رشد موش صحرائی کمک می کند . برای تشخیص بین جزه تغییر پذیر در برابر حرارت و جزه پایدار در مقابل حرارت ، بترتیب ویتامین B₁ و ویتامین B₂ نامیده شدند (۱۱ ، ۶۲۵۵) . در سال ۱۹۳۲ ، واربرگ و کریستیان ، فرمان زرد را از مخمر آهجو تهیه کردند و آنرا به دو قسمت یکی پروتئین و دیگری پیگمان زرد رنگ تقسیم بندی نمودند . و بخاطر ترکیب آن با اکسیژن و نیز حمل هیدروژن، بعنوان عمل تنفسی سلولها ، آنرا پیگمان زرد تنفسی " نامیدند . بزودی معلوم شد که پیگمانی که از فرمان زرد بدست آمده با پیگمانهای مشابهی که از کبد ، ادرار ، عضله ، شیرو گیاهان تهیه شده ارتباط دارد (۵۵۲۵) .

Ellinger و Koschara پیشنهاد کردند که این پیگمانها بنام " فلاوین" نامیده شوند و پیگمان شیر "لاکتوفلاوین" ، پیگمان کبد ، " هپاتوفلاوین" پیگمان تخم مرغ " اووفلاوین" و پیگمان گیاهان " اربوفلاوین" نامیده شود (۶۲۵۵)

درسال ۱۹۳۳ Kuhn ، Gyorgy و Wagner-Jaureg

پیگمان شیر را از ۵۴۰۰ لیتر شیر استخراج نمودند . کوهن و همکارانش از سفیده ۳۳۰۰۰ تخم مرغ در حدود ۱۰۰ میلی گرم از این پیگمان را استخراج کردند . بزودی معلوم شد که این پیگمانها در واقع یک جسم واحدند چون در ساختمان آنها یک ملکول ریپوز (بعداً معلوم شد ریپیتول است) وجود داشت ، لذا آنرا ریپوفلاوین نامیدند . در سال ۱۹۳۴ Wagner, Kuhn

این پیگمان را خالص تهیه کردند و بنام " ویتامین " محرک رشد نامیدند . در

سال ۱۹۳۵ Kuhn و Karrer ریپوفلاوین را با سنتز شیمیائی

ساختند و Gyorgy ثابت کرد که فرآورده ساخته شده از نظر فعالیت

بیولوژیکی با ریپوفلاوین طبیعی یکسان است . بلاخره Theorell نشان

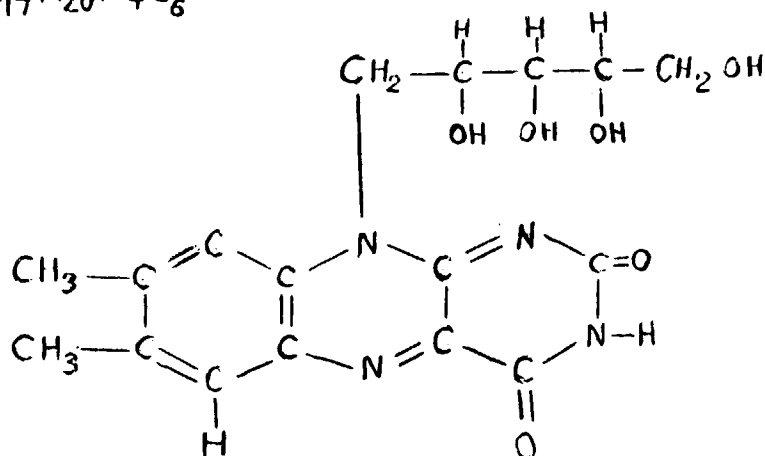
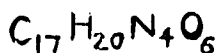
داد که گروه پروستتیک فرمان زرد Warburg ، فسفات ریپوفلاوین است

(۶۲ و ۵۵ و ۲۵) .

۲- خواص شیمیائی ریپوفلاوین

نام شیمیائی این ویتامین ۷ و ۶ دی متیل ۹ ریپیتول ۵ فسفات ایـزو

آلوکسمازین می باشد . فرمول بسته و ساختمان شیمیائی آن چنین است :

ریبو فلاوین بصورت پودر رگریستال به رنگ زرد مایل به نارنجی است که بدون بو و تلخ مزه است . در آب محلول بوده و محلول آبی آن دارای فلورسانس سبز مایل به زرد است که حداکثر آن در ۵۶۵ نانومتر می باشد . این ویتامین نسبت به نور حساس بوده و در محیط قلیائی خراب میشود (۵۵۲۵) .

۳- متابولیسم ریبو فلاوین

ریبو فلاوین در ریافتهای پستانداران بصورت FMN (فلاوین) مسونونوکلئوتید (FAD (فلاوین آدنین دی نوکلئوتید) و ریبو فلاوین آزاد وجود دارد .

در این قسمت درباره متابولیسم مربوط به سه شکل آن و تغییر و تبدیل آنها بحث میشود . مباحث این قسمت شامل : جذب ، حمل و انتقال ، ذخیره ، متابولیسم ، دفع و کارکرد بیوشیمیائی این ویتامین است . که بطور خلاصه بیان میشود .

۳-۱- جذب

ریبو فلاوین در غذاها بصورت FAD و FMN و ریبو فلاوین آزاد موجود است هر سه شکل آن قادر به برآوردن نیازمندی بدن برای ویتامین هستند . مطالعات تجربی نشان داده که FMN در قسمت فوقانی روده باریک به ریبو فلاوین آزاد هیدرولیز شده و سپس بداخل سلولهای مخاطی روده کوچک وارد میشود . در سلولهای مخاطی تحت مکانیسم ذیل ، ریبو فلاوین به

سپس FMN به سیستم باب کیدی-جائی که FMN به آلبومین پلاسما وصل میشود - داخل شده و به کبد - جائی که به FAD تبدیل میشود - حل میگردد چنانچه ویتامین غذا به شکل FAD باشد ، باید قبل از جذب به ریپوفلاوین آزاد هیدرولیز شود .

جذب توسط یک سیستم حمل فعال اشباع شدنی انجام میگیرد . وقتی این ویتامین همراه غذا خورده شود میزان جذب آن - بعلت تعاس طولانی تر آن با محلهای جذب - افزایش می یابد . نمکهای صفاوی جذب ریپوفلاوین را افزایش میدهد (۱ و ۶۲) .

۳-۲- حمل و انتقال

به محض جذب شدن هردو شکل - ریپوفلاوین و FMN - در خون به آلبومین وصل شده و بدینصورت حمل میگردند . در انسان یکدوم ریپوفلاوین آزاد و ۸۰٪ FMN در پلاسما با پروتئین ها پیوند میشوند (۱ و ۲۵) .

۳-۳- انباشت و ذخیره بافتی

در بافتها ریپوفلاوین و FMN ، به FAD تبدیل میشوند . فلاوین مونو- نوکلئوتید بایک آدنین نوکلئوتید فسفوریلاته شده و به فلاوین آدنین دی نوکلئوتید تبدیل میگردد . این عمل در کبد بوسیله فسفوریلاز و ATP انجام میشود . FMN و FAD با پروتئین های خاصی ترکیب شده و در سیستم های آنزیمی بعنوان کوآنزیم عمل می کنند (۱ و ۲۵ و ۴۸ و ۶۲) .

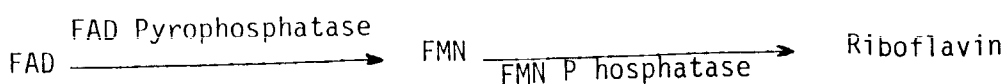
ریپوفلاوین در بافتهای بدن به مقدار زیاد ذخیره نمی شود ، با این وجود

کبد ، کلیه و قلب دارای غنی‌ترین غلظت های این ویتامین می‌باشند که ۹۰ - ۷۰ درصد آن به شکل FAD است (۱۱) .

چنانچه به مدت طولانی ریبوفلاوین از غذا حذف گردد ، تراکم بافتی FAD از حد مشخصی پائین‌تر نمی‌رود (۴۲) .

۳-۴- متابولیسم

در بافتها FAD می‌تواند بوسیله فسفاتازها و نوکلئوتیدازها به FMN و ریبوفلاوین آزاد هیدرولیز شود . فلاوین هائی که به پروتئین وصل شده‌اند نسبت به هیدرولیز پایدارند . و FAD هائی که باند نشده‌اند ، هدف تجزیه واقع میشوند .

۳-۵ دفع

راه اصلی دفع ریبوفلاوین ، ادرار است که پس از اشباع بافتی توسط کلیه انجام می‌گیرد . صفرا ، عرق و مدفوع ، راههای جزئی دفع محسوب میشوند . کلیه هردو شکل ریبوفلاوین و FMN را دفع می‌کند ، لیکن FMN در مثانه دفسفوریلاته میشود (۱۱ و ۱۳) . در افراد بالغ طبیعی دفع ادراری ریبوفلاوین در حدود ۲۰۰ میکروگرم در ۲۴ ساعت است که در حالت کمبود به ۷۰-۴۰ میکروگرم در ۲۴ ساعت کاهش می‌یابد (۱۱) . دفع ریبوفلاوین ، هنگام تعادل منفی ازت ، پرهیز از غذا و گرسنگی ، مصرف